

واکاوی ساختار معماری خانه‌های تاریخی و سنتی

روستای سپورغان شهرستان ارومیه

مظفر عباس‌زاده*، حمید بهجت**

تاریخ دریافت مقاله:

۱۳۹۸/۰۷/۱۴

تاریخ پذیرش مقاله:

۱۳۹۹/۰۴/۰۸

چکیده

میراث روستایی شامل معماری و چشم‌اندازهای ویژه آن است؛ ساختار معماری سکونتگاه‌های روستایی برآیند مجموعه فعالیت‌های انسان در ارتباط با محیط طبیعی و فرهنگی بشمار می‌آیند. بطوریکه مصداق‌های خوب این گونه از معماری را می‌توان در معماری بومی مشاهده نمود که عمده‌ترین عنصر تشکیل دهنده بافت روستایی است؛ سازمان فضایی، نحوه استقرار و ساختار کالبدی آن بیانگر کیفیت استفاده از محیط، تأثیر اقتصاد، سنت‌ها و فرهنگ حاکم بر جامعه روستایی می‌باشد که پس از سالها آزمون و خطا، راهبردها، راه‌کارها، روش‌ها، الگوها و سرمشق‌های خود را منطبق با نیازهای مادی و معنوی مردم و محیط و فعالیت‌های روزمره آنان یافته است که می‌تواند به‌عنوان الگویی جهت برنامه‌ریزی و طراحی نمونه‌های جدید به کار گرفته شود. جلگه ارومیه به‌واسطه شرایط طبیعی از هزاران سال گذشته مسکون بوده و ساختار فضایی-کالبدی روستاهای واقع در آن نشان از اهمیت و غنای فرهنگی است و ارزش‌های معماری خانه‌های روستایی برجا مانده از گذشته آن نیز قابل توجه می‌باشد، که در این ارتباط روستای سپورغان به‌واسطه وجود بقایای بافت سنتی و معماری خانه‌های تاریخی و سنتی؛ نمونه بارزی می‌باشد. این تحقیق باهدف شناخت جامع از سازمان کالبدی - فضایی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان شهرستان ارومیه به بررسی مجموعه ویژگی‌های روستا و معماری خانه‌های تاریخی و سنتی پرداخته است. داده‌های پژوهش به‌واسطه مطالعات کتابخانه‌ای و برداشت‌های میدانی حاصل شده که به روش توصیفی و تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در ساختار کالبدی - فضایی اعم از سازمان‌دهی فضاها، فن‌آوری ساخت، مصالح به‌کاررفته و همچنین جهت‌گیری خانه‌های روستا علاوه بر شرایط اقلیمی حاکم بر منطقه؛ متأثر از مسائل فرهنگی، سنت‌های محلی، باورهای دینی و مقتضیات اقتصادی است. به طوری که تمام بناهای موجود سمت‌گیری شرقی-غربی دارند و نورگیرها به سمت شرق و یا غرب می‌باشند. مجموعه این ویژگی‌ها ساختاری متفاوت نسبت به سایر گونه‌های مشابه در شهرستان ارومیه به وجود آورده است؛ که امروزه به‌واسطه مداخلات متعددی که صورت گرفته بسیاری از نمونه‌ها تخریب و از بین رفته است.

کلمات کلیدی: گونه‌شناسی، معماری سنتی، روستا، روستای سپورغان، ارومیه

* استادیار دانشکده معماری، شهرسازی و هنر دانشگاه ارومیه. mo.abbaszadeh@urmia.ac.ir

** دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی معماری مؤسسه آموزش عالی آفاق ارومیه.

مقدمه

ارزش‌های معماری مسکونی روستایی در شهرستان ارومیه که یکی از غنی‌ترین مناطق کشاورزی و زندگی روستایی در شمال غرب کشور محسوب می‌شود در حال حاضر روبه‌زوال بوده؛ و بسیاری از آثار باارزش این‌گونه دچار تخریب و نابودی است. نمونه‌های اندکی از این ساختار در برخی روستاها به‌صورت موردی و گاهی لکه‌ای موجود است؛ در این ارتباط روستای سپورغان به‌واسطه وجود بقایای بافت سنتی و معماری خانه‌های تاریخی موردبررسی قرار گرفته است. از مهم‌ترین دلایل این انتخاب؛ تفاوت قابل‌توجه نظام استقرار ساختمان‌های بافت این روستا در مقایسه با سایر روستاهای هم‌جوار با شرایط اقلیمی مشابه و همچنین کم و کیف ساختار کالبدی - فضایی بافت و معماری حاکم بر روستا است که برخلاف شرایط سایر روستاهای این اقلیم دارای ویژگی‌های منحصربه‌فردی است. در این خصوص این فرضیه مطرح است که ساختار کالبدی - فضایی بافت سنتی روستا و معماری خانه‌ها به‌غیر از شرایط اقلیمی حاکم بر منطقه متأثر از مسائل فرهنگی اعم از سنت‌های بومی، باورهای دینی، مذهبی، اقتصادی و موضوع امنیت بوده است. روستای سپورغان از جمله معدود روستاهای منطقه است که اکثر خانه‌های موجود برجای‌مانده از گذشته دارای معماری ویژه‌ای است به‌طوری‌که عموماً دارای سردرهای رفیع، نماسازی و تزیینات بوده نمونه‌های و علی‌رغم تفاوت‌های ظاهری، کلیه خانه‌های تاریخی و سنتی روستا از الگوی خاصی در ساختار کالبدی و معماری پیروی می‌کنند. با در نظر گرفتن فرضیه‌های مطرح‌شده هدف تحقق حاضر، مطالعه و بررسی بافت و معماری خانه‌های تاریخی و سنتی برجامانده در روستا است به‌طوری‌که بستر مناسبی برای درک صحیح معماری

مسکونی روستایی فراهم و فرصتی برای یادگیری، آموزش و الگو گرفتن برای معماری روستای امروز فراهم گردد. بدین ترتیب این مقاله به‌دنبال پاسخ به این سؤال است که خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان دارای چه ویژگی‌های خاص نسبت به سایر روستاهای هم‌جوار منطقه است، از چه الگوی معماری پیروی می‌کنند و چه عواملی بر ساختار معماری آن‌ها تأثیرگذار می‌باشد.

روش پژوهش

روش تحقیق مقاله حاضر با توجه به سؤالات، توصیفی - تحلیلی بوده و نوع پژوهش، کاربردی - عملی است. راهبرد استفاده‌شده، راهبرد تفسیرگرایی و استدلال منطقی است. روش گردآوری اطلاعات نیز کتابخانه‌ای، اسنادی بوده که به‌دلیل کمبود منابع مدون در این حوزه عمده اطلاعات براساس برداشت‌ها، مشاهدات میدانی و مصاحبه با ساکنین محلی می‌باشد

پیشینه تحقیق

در خصوص مطالعات در حوزه خانه روستایی می‌توان به مطالعات غزال راهب (۱۳۹۳) اشاره کرد که با پژوهشی تحت عنوان گونه‌شناسی پهنه‌های شکل‌گیری مسکن در سکونتگاه‌های روستایی ایران در تعامل با عوامل محیطی اشاره دارد که تأثیرات جغرافیایی طبیعی و شرایط اقلیمی و به‌طورکلی پاسخگویی به نیازهای محیطی با توجه به امکانات موجود در هر منطقه و پهنه جغرافیایی، الگوهای پایه را شکل داده است که اهمیت آن‌ها از یک طرف با تکرارشان در طول زمان، تبدیل به کهن‌الگوهایی در ذهن ساکنین شده که هویت‌بخش الگوی سکونت در منطقه موردنظر می‌باشند و از طرف دیگر، کارایی این الگوها در پاسخگویی به نیازهای ساکنین در طول زمان و در تعامل با محیط، الگوهای ارزشمندی را در اختیار قرار می‌دهد. غفاری و میری

رضایتمندی، تعلق به فضا و به‌طور کلی برآوردن نیازهای واقعی ساکنین شود. با توجه به این امر شناخت ویژگی‌های بومی مسکن به‌عنوان کالبد فرهنگ جامعه امری ضروری به‌نظر می‌رسد. مروری بر پژوهش‌های مرتبط حاکی از این موضوع است که مطالعه و پژوهشی مستقلی در خصوص معماری مسکونی روستاهای ارومیه علی‌الخصوص روستای سپورغان با ویژگی معماری مسکونی بارز انجام نشده است. لذا پژوهش حاضر می‌تواند فرصت مناسبی برای طرح این موضوع فراهم آورد.

مبانی نظری پژوهش

معماری حاصل تفکر و روح بشر است؛ بنابراین، محتوای فکری و روحی انسان طراح و سازنده آن در آن نمایان است. انسان روستایی به‌لحاظ ارتباط مستقیم و دائمی با صنع الهی یعنی طبیعت، انسانی راز آشنا و هنرمند است و معماری خود را با آگاهی نسبت به محیط طبیعی، محیط اجتماعی، محیط فرهنگی و با بصیرت نسبت به هستی و طبیعت طراحی می‌کند و می‌سازد. معماری روستا محصول خرد جمعی است و خرد جمعی، برخلاف فکر انفرادی هیچ‌وقت اشتباه نمی‌کند (اکرمی، ۱۳۸۹). یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های معماری روستایی توجه به طراحی منطبق با نیازهای فطری مردم و محیط و فعالیت‌های روزمره آنان مانند نوع فضاهای معیشت مردم است (سرتیپی پور، ۱۳۹۰). مصداق‌های خوب این نوع معماری را می‌توان در مسکن بومی مشاهده نمود که عمده‌ترین عنصر تشکیل‌دهنده بافت روستایی است؛ سازمان فضایی و نحوه استقرار و ساخت آن بیانگر کیفیت استفاده از محیط و تأثیر اقتصاد، سنت‌ها و هنجارهای حاکم بر جامعه روستایی می‌باشد (سرتیپی پور، ۱۳۸۴). در همین ارتباط الگوی مسکن روستایی تجلی نیروها و عوامل

(۱۳۹۶) در مقاله فرآیندهای مکانی - فضایی در گونه‌شناسی مسکن روستایی در دهستان کیار غربی استان چهارمحال و بختیاری اشاره دارند که از میان پارامترهای مکانی - فضایی، مؤلفه‌های اجتماعی - فرهنگی و اقتصادی بیش از مؤلفه‌های طبیعی - اکولوژیکی بر گونه‌های مسکن در این منطقه تأثیر داشته است. داعی پور (۱۳۹۳) در مقاله رابطه حضور طبیعت و افزایش حس تعلق در خانه‌های سنتی ایران با بررسی بر روی پلان‌ها، تعمق در سنن زیست حاکم در خانه‌های سنتی و تجسس در نگاه انسان سنتی نشان داده که تنوع در عرصه‌های کالبدی، درون‌گرایی، محصوریت و نیز خلوت فضایی خانه‌ها و همچنین پس‌زمینه‌های اعتقادی دینی ساکنین آن‌ها و بهره‌گیری از حیات گیاهان، حیوانات خانگی و استفاده از مصالح بوم‌آورد، باعث تشدید ادراک مکان و ارتقاء حس تعلق در این خانه‌ها می‌شده است. گلابی و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی با عنوان کاوش عمیق معنای خانه بومی به روش پدیدارشناسی با مطالعه خانه روستایی منطقه موکریان استان آذربایجان غربی معتقدند که این خانه‌ها آشکارا در ظهور آگاهی انسان از خویشتن و مواجهه‌اش با جهان ریشه‌دارند و اقامتگاه انسان در فضای ذهنی و کیهانی را نیز تأمین می‌کند که با تأویلی نو و بدیع از آن‌ها می‌تواند منبع غنی برای الهام در تبیین معیارهای آفرینش خانه‌های امروزی باشد. یزدان فر و همکاران (۱۳۹۵) نیز در کتاب الگوی مسکن ارومیه با توجه به معماری برخواسته از شیوه زندگی درگذر زمان، با بررسی خانه‌های شهرستان ارومیه از دوره قاجاریه تا معاصر مطرح می‌کنند که توجه به معماری برخاسته از شیوه زندگی، باورهای جامعه بومی و بستر روستا که طی زمان تحت تأثیر عوامل مکانی و فرهنگی، شکل و محتوای خاصی یافته است، می‌تواند سبب افزایش

مؤثر در شکل‌گیری آن‌هاست و از طریق بررسی ویژگی‌های آن‌ها می‌توان به روابط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و همچنین به ارزش‌های فرهنگی، سنن و آداب مردم در زمان برپایی آن‌ها پی برد. همچنین سازمان فضایی آن‌ها نیز بیانگر کیفیت استفاده از محیط و هنجارهای حاکم بر جامعه روستایی هست. اجزا و فضاهای مسکن روستایی که در واقع عناصر آن را مشخص می‌دهند دارای کارکردهای مختلفی هستند؛ مجموعه این کارکردها تعیین‌کننده نحوه فضابندی و نهایتاً بافت کالبدی مسکن خواهد بود.

شبکه سکونتگاه‌های روستایی همیشه و همه‌جا از الگوی یکنواخت و همانندی تبعیت نمی‌کند. در واقع، تفاوت‌های موجود از لحاظ ویژگی‌های طبیعی، تاریخی، اقتصادی و سیاسی موجب تنوع و تفاوت در سرزمین‌ها و نواحی به‌طور عام می‌شود و بدین جهت، طبیعی است که هر یک از شبکه‌های سکونتگاهی، نظم و ترتیب مکانی - فضایی خاص خود را داشته باشد. بافت عمومی سکونتگاه‌های روستایی بیانگر شکل، فرم و الگوی حاصل از تأثیرگذاری عوامل گوناگون در عرصه روستا و نحوه ارتباط و کنش متقابل این عناصر و ویژگی‌هاست (کلانتری خلیل‌آباد و همکاران، ۱۳۹۵)؛ بنابراین واحدهای روستایی که نمایانگر ریخت‌شناسی اکولوژیکی، اجتماعی و اقتصادی ناشی از مهندسی تعامل انسان روستایی با زیست‌جغرافیایی سرزمین در قلمروهای روستایی هستند (مرادی اسطخ‌زیر، ۱۳۹۴).

ویژگی‌های طبیعی، تاریخی و سیاسی شهرستان ارومیه

ارومیه در طول جغرافیایی ۴۵/۰۰ تا ۴۵/۰۶ عرض جغرافیایی ۳۷/۳۰ تا ۳۷/۳۶ با ارتفاع ۱۳۶۰ متر از سطح دریا و به فاصله ۱۷ کیلومتر، در سمت غربی دریاچه‌ای به همین نام در جلگه واقع شده است. این

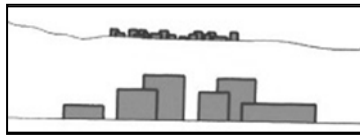
جلگه به طول هفت کیلومتر و عرض ۳۰ کیلومتر توسط چندین رودخانه بزرگ و کوچک مشروب می‌شود که از کوه‌های مرزی ایران و ترکیه سرچشمه گرفته و به‌خاطر شیبی ملایمی که از سمت غرب به شرق وجود دارد، به دریاچه ارومیه می‌ریزند. این منطقه از سمت جنوب غربی و تا حدودی شمال غرب به کوه‌ها تکیه داده و از دیگر سمت‌ها به جلگه باز می‌شود، (عباس‌زاده، ۱۳۸۴).

جلگه شهرستان ارومیه از رسوبات غنی رودهای اصلی این منطقه باراندوزچای، شهر چای، روضه چای و نازلوچای که از قدیم‌الایام همه‌ساله به‌طور منظم در آن رسوب کرده و می‌کنند، پوشیده شده است و به همین جهت جلگه ارومیه فعال‌ترین قطب کشاورزی آذربایجان به‌شمار می‌رود (یزدان‌فر و همکاران، ۱۳۹۵)؛ اما باید به این نکته اشاره نمود که این منطقه باوجود قدمت زیاد و داشتن آثار تاریخی معماری و معنوی از جمله غار و تپه‌های باستانی، قلعه‌های تاریخی، کنیسه یهودیان، کلیساهای آرامنه و آشوریان، مساجد و بازار تاریخی؛ به‌واسطه عوامل متعدد موردتوجه قرار گرفته است. منطقه شهرستان ارومیه به ۵ بخش (مرکزی، انزل، سیلوانا، صومای برادوست و نازلو) تقسیم می‌شود. براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ در این ۵ بخش ۱۱۴۷ آبادی و ۲۱ دهستان وجود دارد که روستای سپورغان در شمال شرقی جلگه از توابع بخش نازلو؛ دهستان طلا تپه، به مختصات ۴۵ درجه و ۱۲ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۴۵ دقیقه عرضی شمالی و به فاصله ۳۰ کیلومتری از شهر ارومیه، ۴ کیلومتری دریاچه ارومیه و نزدیکی کوه زنبیل واقع شده است (تصویر شماره ۱).

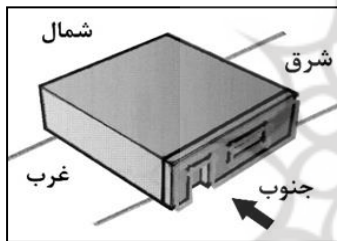
ویژگی‌های معماری مسکن منطقه

جهت بررسی ویژگی‌های معماری مسکن در بافت روستایی شهرستان ارومیه با توجه به تنوع روستاهای

وجود زمین بیشتر و هموار بودن آن نسبت به سایر پهنه‌های منطقه، اغلب بناها نیمه‌فشرده و غیرفشرده بوده و دسترسی فضاها در آن‌ها از طریق محوطه است (تصویر شماره ۲) و همچنین کشیدگی فرم بناها نیز شرقی - غربی بوده و بیشتر خانه‌ها جهت‌گیری جنوب به شمال دارند و جبهه اصلی آن‌ها از سمت جنوب می‌باشد که بیشترین انرژی را در فصول مختلف دریافت کنند (تصویر شماره ۳).

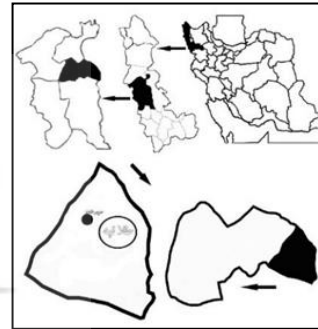
ت ۲. شیب منطقه و نحوه اتصال بنا به زمین در نمونه‌های مسکن روستایی در پهنه جلگه‌ای (مأخذ: نگارندگان).

ت ۳. استقرار و جهت‌گیری بنادر پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه (مأخذ: نگارندگان).

سطح اشغال در روستاهای این پهنه نسبت به سطح عرصه به زمین کمتر است. وجود زمین کافی در روستاهایی که مسطح هستند دلیل اصلی کم بودن سطح اشغال آن‌ها بوده و برخی از خانه‌ها به دلایل موقعیت مناسب زمین دارای حیاط در ابعاد بزرگ می‌باشند (خاک‌زاد و همکاران، ۲، ۱۳۸۷). عمده مشخصه سازه‌ای در این پهنه کاربرد سنگ در پی و کرسی چینی است و دیوارهای خشتی و گاه‌گلی روی آن‌ها قرار می‌گیرد و پوشش سقف عمدتاً از تیر چوبی است. ابعاد و تناسبات واحدهای مسکونی، دهانه اتاق‌ها، ارتفاع و مانند آن با توجه به نوع بنا و موقعیت روستاها متفاوت است

منطقه مورد مطالعه از لحاظ وسعت و محدودیت‌های طبیعی در نحوه استقرار و شکل‌پذیری سکونتگاه‌ها؛ این موضوع براساس شرایط اقلیمی، به سه گروه کوهستانی، جلگه‌ای و جلگه‌ای - کوهستانی تقسیم‌بندی شده است. ویژگی‌های بومی‌ای که به نحوی مسکن نتیجه دستاورد و محصول معماری با شرایط اقلیمی منطقه همساز است (خاک‌زاد و همکاران، ۱۳۸۷). نظر به موقعیت قرارگیری روستای مورد مطالعه در پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه، ویژگی‌های معماری مسکن روستایی در این پهنه مورد مذاقه قرار گرفته است.

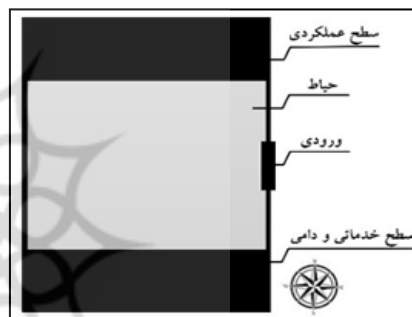

ت ۱. موقعیت جغرافیایی استان آذربایجان غربی، شهرستان ارومیه، بخش نازلو، دهستان طلا تپه و روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

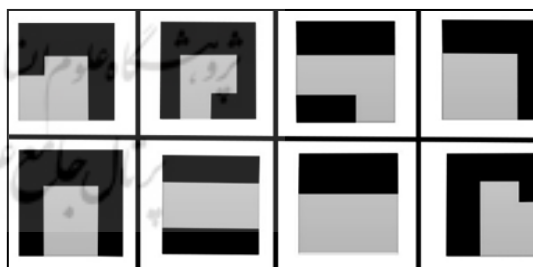
ویژگی‌های معماری مسکن روستایی واقع در پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه

در پهنه جلگه‌ای زمین هموار و با شیب ملایمی است. وجود تپه‌ها و کوه‌ها که مستلزم وجود شیب در چشم‌اندازها بوده؛ معمولاً در پشت خانه‌ها به چشم می‌خورد و شیب تأثیر چندانی در تیپولوژی واحدهای مسکونی روستایی ندارد. غالب خانه‌ها در موقعیت‌های هموار زمین احداث شده‌اند. گاهی معابر شیب اندکی دارند ولی شیب تأثیر چندانی بر بناها نداشته است. شکل بام در بناهای مسکونی این پهنه به سبب شرایط اقلیمی و استفاده از سطح بام، مسطح می‌باشد. به دلیل

کلاتتری خلیل آباد و همکاران، ۱۳۹۵). الگوی اصلی پلان خانه‌ها نیز براساس الگوی بومی به صورت طبقه هم‌تراز حیاط برای سطوح خدماتی و دامی و طبقه بالاتر از سطح حیاط سطح عملکردی بخش مسکونی قرار دارد. الگوی بخش مسکونی براساس مهم‌ترین فضای خانه یعنی اتاق‌ها و مخزن می‌باشد که نسبت به حیاط در سمت شمالی و فضاهای خدماتی و دامی نظیر تنور، آشپزخانه، انبار، سرویس بهداشتی و طویله غالباً در سمت جنوبی حیاط قرار دارد (تصویر شماره ۴). این الگو نیز براساس موقعیت قرارگیری خانه‌ها متفاوت می‌باشد (تصویر شماره ۵).

ت ۴. الگوی غالب پلان خانه‌های روستایی در پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه (مأخذ: نگارندگان).

ت ۵. الگوی پلان خانه‌های روستایی نسبت به حیاط خود در پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه (مأخذ: خسرو نیا، ۱۳۹۶).
واژه‌شناسی فضاهای معماری خانه‌های سنتی در زبان محلی یکی از راه‌های دست‌یابی به مفهوم عملکرد معماری،

مطالعه، تحلیل و تفسیر اصطلاحات و واژه‌هایی است که بر مفهوم عملکرد معماری دلالت داشته یا دارند. هر یک از این مفاهیمی که در قالب واژه‌ها و اصطلاحات مختلف بیان شده‌اند، بر یک یا چند وجه معماری اشاره دارد: وجه (ابزاری)، (کالبدی)، (عملی) یا (تعاملی). بدین معنا، عملکرد معماری نه فقط با وجه کاربردی معماری که با رابطه بنا و انسان و کلیه مراتب وجودی او مرتبط است (غریب‌پور، ۱۳۹۲). معماری به‌رغم تفاوت‌های سرزمینی که در شکل آن تأثیر فراوانی داشته، دارای ویژگی‌های ذاتی، پویا و تدریجی است که آن را هویت می‌نامند. واژه‌شناسی هویت، ما را به انسان، معماری و تأثیر خاطره می‌رساند (تقوایی، ۱۳۹۱). مکان توسط ساختار و فعالیت‌هایی که در آن صورت می‌پذیرد شناخته می‌شود و زمانی معنا پیدا می‌کند که درکی حسی از آن صورت گرفته و تصویری ذهنی از خود به جای گذاشته باشد. تصاویر ذهنی همچون بو، صدا، بنا، احساس غم و شادی و لذت و ... که انسان با یادآوری آن‌ها بخشی از وجود خود را به یاد می‌آورد (سادات حبیبی، ۱۳۸۷). زبان‌های محلی، سرمایه‌های ارزشمند فکری، فرهنگی و تاریخی هر منطقه می‌باشند که مطالعه و بررسی عنوان فضاها با زبان و گویش‌های محلی می‌تواند در خصوص درک صحیح کارکرد فضا مؤثر واقع شود به طوری که بعضاً به‌کارگیری واژه‌ای برای یک فضای خاص مستقیماً در ارتباط با فرهنگ و شرایط اقلیمی منطقه صورت گرفته است. در این خصوص سعی شده بر مبنای بررسی‌های میدانی، مصاحبه با اهالی محل و همچنین اسناد و مدارک پژوهش‌های صورت گرفته (دست پیش، ۱۳۸۷) (خاک‌زاد و همکاران، ۲، ۱۳۸۷) این موضوع تدقیق و در (جدول شماره ۱) آورده شود و فعالیت‌های وابسته به آن نیز در (جدول شماره ۲) مطرح گردد.

عنوان فضا و عناصر معماری	معنا - کاربرد	عنوان فضا و عناصر معماری	معنا - کاربرد
۱	اینو	۱۳	مناخ دام
۲	باش قابوئی	۱۴	تندیر دام
۳	دالان	۱۵	مطبخ دام
۴	قهوه خانان (قو خانان)	۱۶	سامانلق دام
۵	قوناق اوتاق	۱۷	دام اوسیه
۶	اوتاق	۱۸	پیه
۷	پولگون	۱۹	مستراح
۸	بالا خانان	۲۰	طوبوخ زنه
۹	صاندریخ خانان	۲۱	دریچه
۱۰	دام	۲۲	پاجا
۱۱	آمبار دام	۲۳	تاخ چا
۱۲	آل دام	۲۴	حایاط

ج ۱. واژه شناسی فضاهای خانه سنتی به زبان محلی روستاهای شهرستان ارومیه، (مأخذ: نگارندگان).

عناصر معماری	فعالیت	دالان	قهوه خانان (قو خانان)	قوناق اوتاق	اوتاق	پولگون	بالا خانان	صاندریخ خانان	آمبار دام	آل دام	مناخ دام	تندیر دام	مطبخ دام	سامانلق دام	پیه	حایاط
دور هم نشستن																
ارتباط با همسایگان																
برپایی جشن و مراسمات																
پذیرایی از مهمانان																
نوشیدن چای و قهوه																
خوابیدن																
ارتباط بین اتاق ها																
بازی کردن																
محل نگهداری البسه ورخت خواب																
غذا خوردن																
پختن غذا و نان																
ارتباط خانه با کوچه																
دام داری و دامپروری																
محل نگهداری مواد غذایی																
فضای چند منظوره																
محل نگه داری علوفه																
انبار نگهداری وسایل کشاورزی و...																
محل نگه داری فرآورده های کشاورزی و دامداری																
فعالیت های کشاورزی																

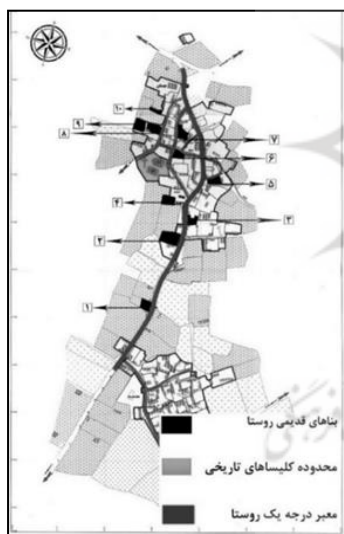
ج ۲. تنوع فعالیت ها و کالبد وابسته به آن ها در روستاهای شهرستان ارومیه، (مأخذ: نگارندگان).

پیشینه تاریخی روستای سپورغان

از میان اقوام ایرانی، آشوریان یکی از قدیمی ترین اقوام بوده اند که در آذربایجان و خصوصاً شهرستان ارومیه روستاهای آشوری نشین زیادی وجود داشته که روستای سپورغان نیز یکی از بزرگ ترین و آبادترین روستاهای

آشوری نشین شهرستان ارومیه و محال نازلو چای بوده که در حال حاضر بافت جمعیتی روستا تغییرات زیادی داشته به طوری که اکثریت ساکنین فعلی روستا در حال حاضر ترک ها می باشند. با توجه به وسعت زمین های کشاورزی و مراتع وسیع، محل مناسبی جهت کشاورزی

مصالح جدید ساخته شده‌اند و یا در حال ساخت می‌باشند؛ و همچنین واحدهای مسکونی تاریخی و سنتی که با مصالح بومی بنا شده‌اند. با توجه به هدف پژوهش، مطالعه نمونه‌های جدید مورد نظر نبوده و صرفاً آثار معماری مسکونی سنتی و تاریخی روستا مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. در حال حاضر فقط ۱۰ نمونه از خانه‌های تاریخی و سنتی در بافت روستا بر جا مانده است که ۲ نمونه از آن به صورت خانه باغ و ۸ نمونه آن به صورت خانه حیاطدار می‌باشد (تصویر شماره ۶). در محدوده بافت روستا کلیسای تاریخی به نام سپورغان قرار دارد. قدمت این بنا مربوط به قرن ۱۸ میلادی هم‌زمان به دوره قاجاریه است که به‌عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است.

ت ۶. موقعیت جغرافیایی خانه‌های قدیمی و محدوده کلیسای تاریخی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ویژگی‌های عمومی معماری خانه‌ها

براساس بررسی‌ها، مطالعات میدانی و برداشت‌های صورت گرفته آنچه مشخص است؛ نوع مصالح آن‌ها تقریباً شبیه به هم بوده و فقط در شکل و فرم سردرهای ورودی و تزئینات آن باهم تفاوت دارند؛ و به‌لحاظ

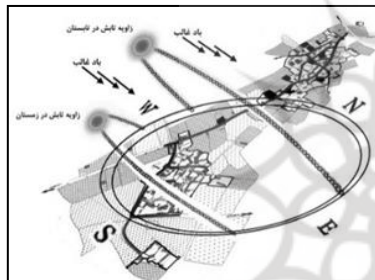
و دامداری است و نسبت به روستاهای اطراف آبادتر و دارای شرایط اقتصادی بهتری می‌باشد. نام اولیه روستا؛ مارگورگیس^۱ است. به روایت مسیحیان، قدیس مارگورگیس در سال ۳۰۳ میلادی در این منطقه شهید و کلیسایی به یاد او بنا می‌شود که بعدها روستا نیز به نام این قدیس معروف شده است. در آن زمان کوه زنبیل^۲ از سرسبزی مخصوص برخوردار بود و چندین چشمه آب شیرین که به چشمه‌های مارگورگیس معروف بوده از دامنه و بستر این کوه جاری و دشت پهناور اطراف را آبیاری می‌نمودند و نیز آب این چشمه‌ها برای چرخاندن سنگ آسیاب‌ها نیز بکار می‌رفت. همچنین باید از آبراهی که از درون فضای تونل ماندی جاری بوده و ذلّمه^۳ گفته می‌شد، نام برد. گویا در فصل زمستان از اسب‌های شاهان مغولی در این محل نگهداری می‌شده است. تغییر نام روستا از مارگورگیس به سپورغان (محل مرتع و چراگاه) مرتبط با این موضوع می‌تواند باشد. روایتی در بین روستائیان است که بفری^۴ شاهزاده خانم چینی هنگامی که جهت زیارت و کمک به مرمت کلیسای شهر ارومیه به ایران سفر کرده بود به روستای سپورغان عزیمت نموده و میهمان بزرگان و اهالی روستا شده است. با عنایت باینکه ملکه بفری در سال ۶۴۲ میلادی به ایران سفر نموده است می‌توان به قدمت روستا و کلیسای مارگورگیس به قرن هفتم میلادی استناد نمود (عیسی خانی، ۱۳۸۶).

معماری خانه‌های تاریخی و سنتی روستا منبعت از شیوه زندگی روستایی، ویژگی‌های فرهنگی و اجتماعی غالب بر ساکنین روستا شکل گرفته و به دلیل نوع زندگی جوابگوی نیازهای مردم روستا در طی دوره‌های تاریخی بوده است. با توجه به مطالعات صورت گرفته واحد مسکونی در بافت روستا را می‌توان در دو گروه دسته‌بندی نمود: واحدهای نوساز که براساس فنون و

با در نظر گرفتن شرایط ذکر شده و مقایسه آن با نظام استقرار خانه‌های تاریخی و سنتی در روستاهای ارومیه مشخص است که این نوع استقرار و سمت‌گیری صرفاً متناسب با شرایط اقلیمی نبوده و می‌تواند در ارتباط با باورهای دینی آشوریان و فرهنگ آن‌ها باشد.

مطلوبیت جهت‌گیری‌ها مرتبط با باد و تابش

مطلوبیت جهت‌گیری‌ها نسبت به میزان و کیفیت سایه و تابش دریافتی و نیز جهات باد (غالب، مطلوب و مزاحم)، به صورت شرقی - غربی بوده و درک ارتباط چگونگی انتظام فضایی مسکن با میزان و کیفیت تابش دریافتی نسبت به باد، غلبه داشته است (تصویر شماره ۸).

ت ۸. مسیر گردش خورشید و مسیر باد غالب در روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

نسبت توده فضا

عموماً ترکیب فضای زیستی، خدماتی و دام - طیور، حداکثر اشغال را به خود اختصاص می‌دهند ولی براساس جنبه‌های عملکردی؛ بهره و استفاده حداکثری از فضای حیاط جهت کاشت سبزی‌ها و درختان فصلی مورد استفاده ساکنین روستا، مساحت بیشتری به حیاط اختصاص داده شده است. با توجه به بررسی‌های صورت گرفته بر روی نقشه‌ها و وضعیت موجود تعداد ۸ نمونه از واحدهای مسکونی روستا آنچه مشخص است نسبت توده به فضا در کل روستا در حدود ۰۷٪ بوده و نسبت توده به فضا در هر یک از واحدهای

جهت‌گیری، جبهه اصلی خانه‌های قدیمی این روستا عمدتاً در دو سمت معابر به صورت شرقی و غربی با تراکم بالایی مستقر شده‌اند و کشیدگی بناها نیز شمالی - جنوبی می‌باشند. این نوع استقرار در مقایسه با ساختار سایر روستاهای هم‌جوار در یک پهنه اقلیمی دارای تفاوت قابل توجهی است که می‌تواند فارغ از مباحث اقلیمی به عوامل متعدد فرهنگی از جمله دینی، مذهبی، امنیتی و ... مرتبط باشد (جدول شماره ۳). این موضوع علاوه بر روستای مورد مطالعه در چندین روستای همسایه از جمله روستای آده و موش آباد که پیش‌تر آشوریان در آن سکونت داشتند قابل مشاهده است (تصویر شماره ۷).

روستا	نمونه	پلان	کشیدگی و نحوه استقرار بنا	جبهه اصلی بنا
منصور آباد	۱	■	شرقی - غربی	جنوب
	۲	■	شرقی - غربی	جنوب
قلعه جوق	۲	■	شرقی - غربی	جنوب
	۱	■	شرقی - غربی	جنوب
	۲	■	شرقی - غربی	جنوب
تیز خراب	۳	■	شرقی - غربی	جنوب
	۱	■	شمالی - جنوبی	شرقی
	۲	■	شرقی - غربی	جنوب
سپورغان	۳	■	شرقی - غربی	جنوب
	۱	■	شمالی - جنوبی	شرقی
	۲	■	شمالی - جنوبی	غربی
	۳	■	شمالی - جنوبی	غربی

ج ۳. ارزیابی نحوه استقرار و جبهه اصلی بنا در روستاهای پهنه جلگه‌ای شهرستان ارومیه (مأخذ: نگارندگان).

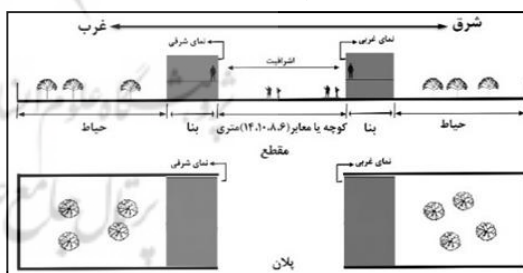

ت ۷. نحوه استقرار و جهت‌گیری خانه‌های قدیمی و سنتی روستای آده (مأخذ: نگارندگان).

مورد مطالعه ۲۵٪ به ۷۵٪ می‌باشد (جدول شماره ۴). نقطه قابل توجه در این موضوع استقرار توده در مجاورت معابر است به طوری که در همه واحدها بخش معماری در مجاورت کوچه واقع شده و واسط بین فضای داخل و بیرون دالان سرپوشیده است که به سمت حیاط منتهی می‌گردد (تصویر شماره ۹). اکثر این واحدها یک طبقه بوده و دسترسی به طبقه اول از طریق حیاط به وسیله پله می‌باشد؛ که ارتباط بین فضاها توسط ایوان انجام می‌شود که از جنبه ایجاد آسایش محیطی و لحاظ سلسله مراتب محرمیتی توجیه پذیر است (تصویر شماره ۱۰).

ردیف	عنوان	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰
نسبت توده فضا											
غلبه توده فضا		۵۵٪	۵۵٪	۵۵٪	۵۵٪	۵۵٪	۵۵٪	۷۵٪	۵۵٪	۵۵٪	۵۵٪
موقعیت قرار گیری		بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی	بیرونی

ج ۴. ارزیابی عناصر فضایی - کالبدی در نمونه‌های موردی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

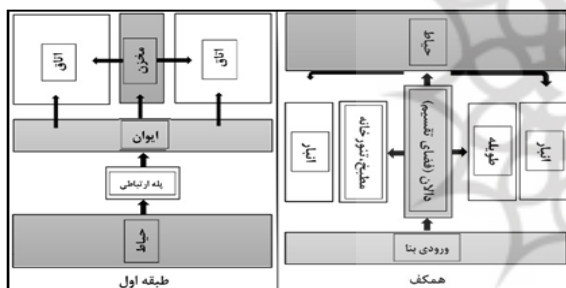
ت ۹. نحوه استقرار واحدها در ارتباط با معابر و حیاط در بافت قدیمی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۱۰. نمونه‌ای از نمای بیرونی و داخلی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

نوع سازمان‌دهی و ارتباطات فضایی

در غالب نمونه‌های مورد مطالعه، نظم و سازمان فضای - عملکردی واحدهای مسکونی روستا؛ عرصه طبقه هم‌کف به فضای دام و خدمات اختصاص دارد و طبقات بالا به‌عنوان فضاهای زیست مورد استفاده قرار می‌گیرد و کانال ارتباطی این دو بخش اصلی به صورت عمودی بوده و در کنار این، عمده ارتباط افقی در فضای پوشیده راه رو و دالان است. در طبقه هم‌کف چهار واحد در دو سمت دالان ورودی و راه رو قرار دارند؛ واحدی برای نگهداری دام (آغل)، واحدی برای مطبخ و تنورخانه، واحدی برای انبار و واحدی برای ذخیره علوفه (زاغه) و طبقه اول دو واحد جهت سکونت و ایوان ساخته شده و سرویس‌های بهداشتی نیز در حیاط قرار دارند (تصاویر شماره ۱۱-۱۲).

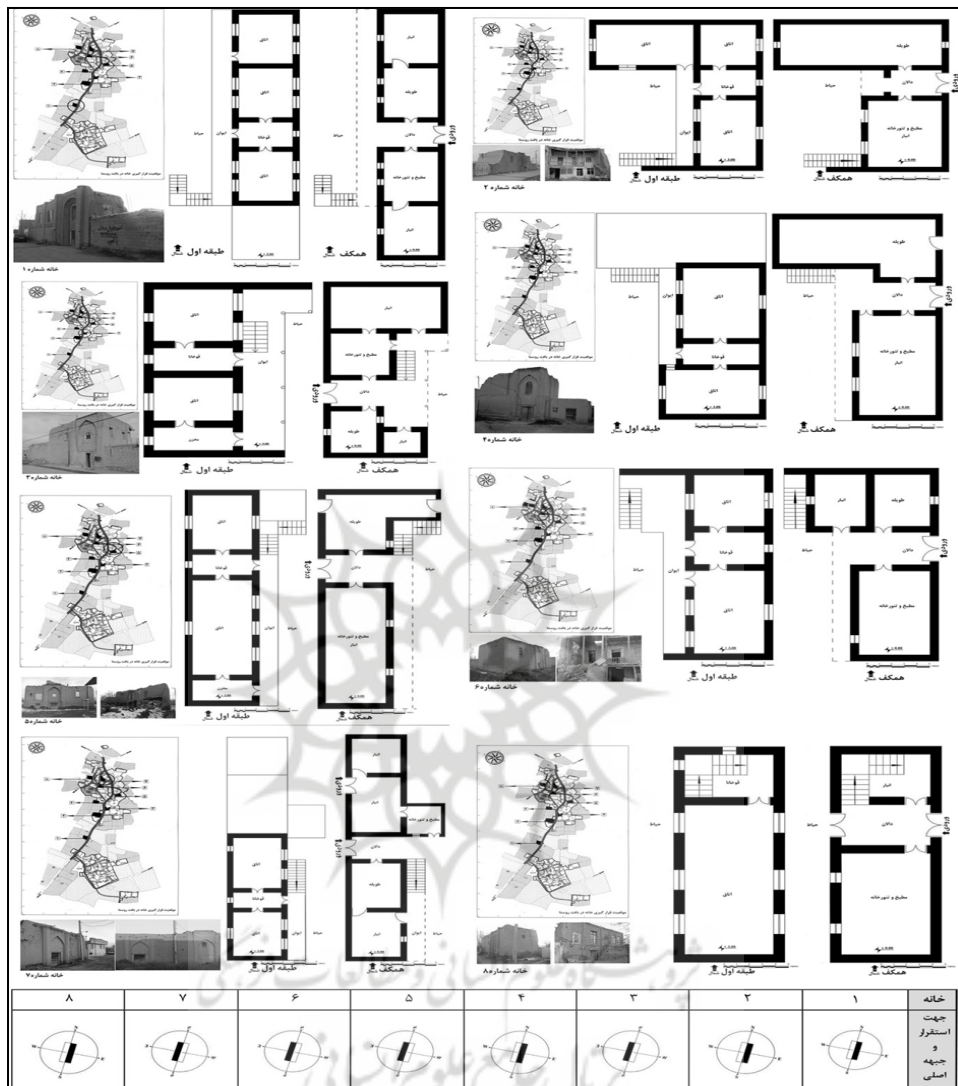

ت ۱۱. دیاگرام عمومی بناهای سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

بررسی نظام استقرار و جهت‌گیری خانه‌های تاریخی و سنتی روستا

خانه بیش از آنکه ساختاری کالبدی باشد، نهادی است با عملکردی چندبعدی متأثر از اجتماع، فرهنگ، آئین مذهبی، اقتصاد و اوضاع محیطی و از آنجاکه ساخت خانه خود امری فرهنگی است، شکل و سازمان آن نیز متأثر از فرهنگی است که خانه محصول آن است؛ بنابراین فرهنگ عامل اصلی شکل‌گیری خانه بوده و عامل اقلیم، سایت، اقتصاد و ... عوامل درجه دو می‌باشند. پس می‌توان نتیجه گرفت

فرم‌های فیزیکی هر فرهنگ دارد و به عبارتی،
 که سنت محلی یا فرهنگی ارتباط مستقیمی با
 این دو لازم و ملزوم یکدیگرند (معماریان و
 همکاران، ۱۳۸۹).

ت ۱۲. تپ پلان طبقه همکف و طبقه اول خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان، (مأخذ: نگارندگان).

شکل‌گیری محیط انسان‌ساخت و فضای معماری بسیار
 مشهود می‌نماید.
 معماری مقدس مسیحی، زمان را در قالب فضا (مکان)
 نمودار می‌سازد. بدین معنی که محور کلیسا رو به سوی
 اعتدال ربیعی دارد و مؤمنان رو به سوی افقی داند که
 خورشید که مظهر مسیح است، در هنگام عید قیام

برقراری ارتباط بین برخی رفتارها، آداب و سنن حاکم
 بر جامعه در نسبت با فضاهای معماری سبب می‌شود
 تا درک بهتری از واقعیت وجودی فضا داشته باشیم
 (زرگر و حاتمی خانقاهی، ۱۳۹۳). لذا مطالعه
 فرهنگ‌های دینی برای شناخت الگوهای رفتاری اقوام و
 مذاهب گوناگون اهمیت می‌یابد و تأثیر آن بر

از آنجا سر می‌زند. این نقطه بنابراین لحظه تسلسلی است و وابسته به گردش زمین و خورشید و لحظه‌ای است از برخورد ابدیت و سراسر تشریفات نیایشی کلیسا با تقسیمات آن به ((شرق)) و ((غرب)) و ((نیمروز)) و ((نیم شب)) نمودار اندازه‌گیری سالانه و موقت است (بورکهارت، ۱۳۹۲). با توجه به بررسی‌های پیشینه تاریخی روستای سپورغان، این روستا آشوری‌نشین بوده و در سنوات گذشته (نیم‌قرن اخیر) مسلمانان در آن ساکن شده‌اند. با توجه به نقش قبله در شکل‌گیری معماری خانه‌های مسکونی روستا، این فرضیه نیز مطرح است که در جهت‌گیری خانه‌های سنتی روستا علاوه بر شرایط اقلیمی حاکم بر منطقه، می‌تواند تحت تأثیر مسائل فرهنگی، اعتقادات و باورهای دینی آشوریان نیز باشد (تصویر شماره ۱۳).

ت ۱۳. جهت‌گیری خانه‌های تاریخی سنتی روستای سپورغان بر مبنای جهت‌گیری کلیساهای روستا استوار است (مأخذ: نگارندگان).

مصالح‌شناسی و فناوری ساخت

آب‌وهوای سرد منطقه باعث شکل‌گیری تیپ خاصی از واحدهای مسکونی شده است. این اقلیم سرد برجته‌گیری بنا، شکل، سازمان، روابط فضایی و ساختار دیوارها و پنجره‌ها مؤثر است. مصالح اصلی و

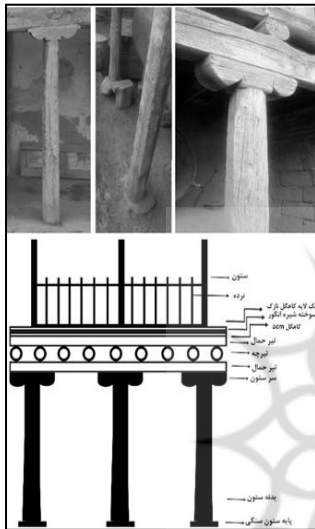
عمده بناهای این روستا در ساختمان‌های قدیمی از خشت و گل، انواع سنگ در شکل و فرم و اندازه‌ای مختلف، آجر، چوب و گچ می‌باشد.

نوع بام به‌صورت مسطح بوده و ساختار سقف خانه‌های قدیمی به‌واسطه تیرهای چوبی و مصالحی مانند نی و ترکه‌های درختان محلی مانند بید و صنوبر و نارون احداث شده است. حوزه دریاچه ارومیه، پس از اراضی شور و باتلاقی کنار دریاچه به سمت تراس‌های مرتفع و ارتفاعات ابتدا خاک‌های مرطوب و بعد خاک‌های رسوبی و سپس خاک‌های بهارخواب‌های مرتفع مرکب از خاک‌های رسوبی قدیمی و خاک‌های فراوان قرار گرفته است (همان). با توجه به قرارگیری روستای سپورغان در قسمت دشتی و جلگه‌ای منطقه، خاک روستا از نوع خاک‌های رسوبی و مرطوب می‌باشد. به همین علت بناهای این روستا فاقد زیرزمین بوده و مستقیم بر روی زمین بنا شده است. براساس مشاهدات و مطالعات میدانی، در ساختار پی واحدهای قدیمی و سنتی روستا از ترکیب لاشه‌سنگ و ملات ماسه آهک استفاده شده است. بناها را معمولاً به جهت مقابله با رطوبت صعودی عمدتاً بر روی کرسی چینی قرار می‌دهند. این ساختار متشکل از سنگ لاشه و ۷ الی ۸ رج آجرکاری است. دیوار بناها نیز از مصالح خشتی به‌وسیله خشت‌های ۲۰×۲۰ سانتی‌متر با ملات گل یا گل آهک با ضخامت حداقل ۵۰ تا ۶۰ سانتی‌متر و در بعضی بناها حتی تا ۸۰ سانتی‌متر نیز احداث شده است (تصویر شماره ۱۴).

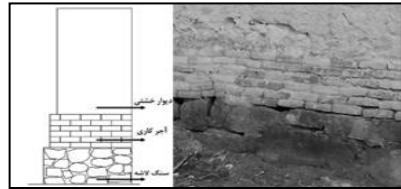
پوشش سقف

پوشش سقف‌ها عمدتاً با استفاده از تیر و ستون‌های چوبی می‌باشند که ساختار پوشش فضاهای مختلف خانه، انباری، طویله و ... به‌واسطه عملکرد آن دارای جزییات اجرای متفاوتی است به‌طوری‌که سقف فضای

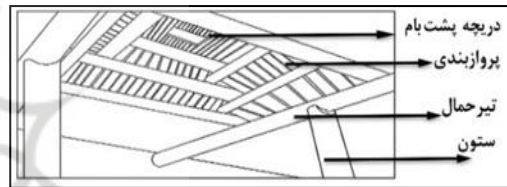
چوبی ساخته شده‌اند. درب قسمت‌های ورودی منازل به صورت دولته و نسبتاً بلند است که با چفت‌های کوچکی بسته می‌شود و سایر قسمت‌ها به جز درب اتاق‌ها، تک لنگه هستند. اندازه پنجره واحدهای سکونتی نیز به دلیل ایجاد محرمیت از سمت کوچه نسبت به سمت حیاط کوچک‌تر انتخاب شده است (تصویر شماره ۱۷)

تنورخانه واسطه عملکرد فضا دارای دریچه‌ای است که به عنوان دودکش عمل می‌کند. این فضا کمترین سطح باز شورا داشته و در فصل زمستان به عنوان فضای نشیمن مورد استفاده قرار می‌گرفته است (تصویر شماره ۱۵). همچنین برای دیده نشدن پوشش اصلی زیرین سقف نیز از روش پروازبندی (بغدادی) استفاده می‌کردند.

ت ۱۴. جزئیات اجرایی کرسی چینی و دیوار در خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۱۵. نمونه سقف واحدهای همکف خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۱۶. جزئیات اجرای ساختار ستون در خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۱۷. نمونه بازشوهای خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

فضاهای ورودی و سردر خانه‌ها

فضاهای ورودی و نیز سردر در خانه‌های تاریخی و سنتی روستا که به لحاظ فضایی و کالبدی، نمونه‌های کاملی از فضا ورودی را به نمایش می‌گذارند. بدنه خارجی ورودی با استفاده از انواع آجر در اندازه، فرم و

طبقه اول تمامی واحدهای مسکونی روستا، دارای ایوان است که برای تحمل بار ایوان از ستون‌های چوبی از نوع درخت تبریزی یا نارون استفاده شده است. در زیرستون‌ها قطعه سنگ تراش خورده قرار داده شده و تمامی ستون‌ها قابل مشاهده در نمای دارای سرستون‌های با شکل و فرم خاص که در کلیه نمونه‌ها با تفاوت‌های اندکی در فرم و اندازه اجرا شده که به وسیله میخ فلزی و بعضاً چوبی به شاله ستون و تیر حمل متصل شده‌اند (تصویر شماره ۱۶).

بازشوها

ابعاد و محل قرارگیری بازشوها تحت تأثیر شرایط اقلیمی، مسائل فرهنگی و امنیتی است که با مصالح

محل استفاده در بنا	نوع قوس	ترسیم قوس	تصویر قوس
طاق نماهای سر در ورودی بنا	قوس مربع (پاتویا- نیزه ای)		
طاق نماهای سر در ورودی بنا	قوس پنج و هفت معمولی		
طاق نماهای سر در ورودی بنا	قوس جناغی (کند(ناری)		
طاق نماهای سر در ورودی بنا	قوس کمانی		

ج ۵. نمونه‌ای از قوس‌های اجرا شده و بکار رفته در ساختار خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

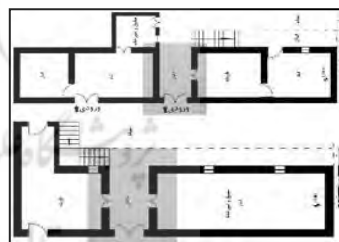
نتیجه

میراث معماری مسکونی روستایی از جمله غنی‌ترین آثار برجای مانده از گذشتگان می‌باشد که به‌واسطه کم‌توجهی به این مهم در حال نابودی است. جلگه ارومیه به‌واسطه شرایط طبیعی از هزاران سال گذشته مسکون بوده و ساختار فضایی - کالبدی روستاهای واقع در آن نشان از اهمیت و غنای فرهنگی است. روستای سپورغان یکی از باارزش‌ترین روستاهای شهرستان ارومیه دارای نمونه‌های متعددی از خانه‌های تاریخی و سنتی است که در پژوهش حاضر مورد مذاقه قرار گرفته است. حاصل مطالعات حاکی از آن است که خانه‌های تاریخی و سنتی به‌لحاظ وسعت، شکل، فرم، سازمان فضایی و همچنین نحوه استقرار از الگویی مشخص پیروی می‌کند. در جهت‌گیری و استقرار نمونه‌های موجود علاوه بر شرایط طبیعی و اقلیمی جلگه؛ سنت‌های محلی، باورهای دینی و مقتضیات اقتصادی نیز تأثیر محسوسی داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد تقریباً تمام بناهای موجود قابل‌مطالعه سمت‌گیری شرقی - غربی داشته و نورگیرها در سمت شرقی و یا غربی تعبیه شده است. نحوه استقرار فضاها طوری است که توده در جداره معابر واقع شده و بعد از

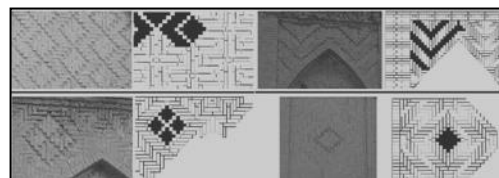
رنگ؛ آجرکاری و تزئین شده است؛ به‌طوری‌که کاربست سبک معماری دوره قاجار و پهلوی اول به‌وضوح قابل مشاهده است. طاق نماهای ورودی‌ها با واسطه قوس‌های شناخته‌شده‌ای مانند نیم‌دایره، جناغی، کمانی و... اجرا شده که جلوه بصری خاصی به فضاهای عمومی روستا داده است (جدول شماره ۵). به‌کارگیری عنصر سردر و فضای ورودی با ساختار کالبدی - فضای خاص در ترکیب و تناسب ناماسازی در بناهای این روستای در مقایسه به سایر روستاهای منطقه به لحاظ کمی و کیفی دارای تفاوت‌های قابل توجهی بوده و در نوع خود کم‌نظیر است. (تصاویر شماره ۲۰-۱۹-۱۸).

ت ۱۸. نمونه‌ای از سردر خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۱۹. نمونه‌ای از پلان ساختار فضایی و کالبدی ورودی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

ت ۲۰. نمونه‌ای از تزئینات آجری در ناماسازی خانه‌های تاریخی و سنتی روستای سپورغان (مأخذ: نگارندگان).

چوبی و مصالح بومی منطقه می‌باشد. با توجه به اینکه امکان مطالعه نمونه‌های سایر روستاهای هم‌جوار با شرایط نزدیک به هم محقق نشده لذا جهت تدقیق نتایج کار و توسعه پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود این مهم در قالب پژوهشی مجزا در روستاهای مشابه جلگه نیز مورد مطالعه و بررسی قرار گیرد.

پی‌نوشت

1. Marguvargis
۲. این کوه در نزدیکی این روستا واقع شده و اهمیت ویژه‌ای برای ساکنین محلی دارد.
۳. Dalme در زبان ترکی به معنی سوراخ است.
4. Befri

فهرست منابع

- اردلان؛ نادر، بختیار؛ لاله. (۱۳۹۰). حس وحدت (نقش سنت در معماری ایرانی)، انتشارات علم معمار، تهران.
- اکرمی، غلامرضا. (۱۳۸۹). رازهای معماری روستایی، فصلنامه مسکن و محیط روستا، دوره ۲۹، شماره ۱۳۱، صص ۲۷، ۵۰.
- بورکھات، تیتوس. (۱۳۹۲)، هنر اسلامی زبان و بیان. ترجمه مسعود رجب نیا، چاپ دوم، انتشارات سروش، تهران.
- پیرنیا، محمد کریم. (۱۳۹۲)، آشنایی با معماری اسلامی ایران. تدوین غلامحسین معماریان، انتشارات سروش دانش، تهران، چاپ بیستم.
- تقوایی، سید حسین. (۱۳۹۱)، از سبک تا هویت در معماری. نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۶۵-۷۳.
- خاکپور، مینو؛ کاتب، فاطمه. (۱۳۹۶)، بررسی تطبیقی معماری دینی در مسیحیت و اسلام با نقد نظریات تیتوس بورکھارت (مطالعه موردی: اصفهان). مجله علمی- پژوهشی هنر، معماری و شهرسازی باغ نظر، سال چهاردهم، شماره ۵۰، صص ۶۴-۵۳.
- خاکزاد، محمدرضا؛ اسمعیل‌زاده، حسین؛ نجاری، علیرضا؛ میرزا احمدی، سعید؛ بهکام، حامد؛ قربانی، رضا. (۱۳۸۷)، مطالعات تجزیه تحلیل و ضوابط پهنه اقلیمی جلگه‌ای استان آذربایجان غربی جلد ۲. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی آذربایجان غربی.
- خسرونی، مرتضی؛ (۱۳۹۶)، تأثیر تغییر فصول و فعالیت‌ها بر الگوی سکونت و شکل مسکن روستایی، مطالعه موردی:

عبور از فضای معماری وارد حیاط می‌شود که این مهم متأثر از باورهای فرهنگی، مسائل اجتماعی و بومی است که در ارتباط با بحث حریمیت و امنیت قابل تعریف است. در رابطه با وضعیت کم و کیف توده و فضا با تفاوت قابل توجهی، فضا بر توده غالب است. فضاهای ورودی که به‌عنوان رابط بین فضای داخل با بیرون عمل می‌کند به‌واسطه کاربست عوامل متعدد ناماسازی از نکات عطف معمایی خانه‌ها است به‌طوری‌که همه نمونه‌های موجود و مطالعه‌شده با کیفیت متفاوت دارای سردر ورودی می‌باشد. این موضوع در مقایسه با سایر روستاهای جلگه تفاوت‌های قابل توجهی را عرضه می‌دارد. پرکاربردترین مصالح مورد استفاده در ساختار معماری خانه‌ها به ترتیب تعداد خشت، سنگ، آجر و چوب می‌باشد که به‌واسطه شرایط مختلف در بخش‌های مورد نیاز؛ مورد استفاده قرار گرفته و در ارتباط مستقیم با شرایط اقلیمی و بومی منطقه است. مشابهت و هماهنگی در ساختار فضایی - کالبدی نمونه‌های مورد مطالعه در نهایت ساختار یکپارچه و هدفمندی در سیما و منظر روستا و معماری ایجاد کرده و تزئینات وابسته به معماری که در سردر ورودی‌ها متمرکز شده با استفاده از مصالح آجری و کاربست نقوش ساده هندسی ایجاد گردیده است. نمای ضلع مشرف به معابر تفاوت معناداری با ضلع رو به حیاط دارد به‌طوری‌که هرچه ابعاد و اندازه نورگیرهای ضلع معابر کوچک‌تر و محدودتر است؛ نورگیرهای سمت حیاط بزرگ‌تر می‌باشد. نحوه سازمان فضایی نیز بر این اساس استوار است که فضاهای انباری، طولیه و تنورخانه در طبقه همکف واقع شده و ورودی از دالان و حیاط دارند. در همین ارتباط؛ اتاق‌ها در طبقه اول و در ارتباط با ایوانی وسیع تعریف شده و پوشش کلیه نمونه‌ها تخت و مصالح مورد استفاده در سازه بنا تیرهای

روستاهای شهرستان ارومیه. فصلنامه مسکن و محیط روستایی، شماره ۱۵۹، صص ۵۱، ۶۲.

- حجت؛ عیسی. (۱۳۹۴). سنت سنت‌گرایان و سنت‌گرایی معماری، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، دوره ۲۰، شماره ۱، صص ۵، ۱۶.

- داعی‌پور، زینب. (۱۳۹۳)، رابطه حضور طبیعت و افزایش حس تعلق در خانه‌های سنتی ایران. فصلنامه علمی- پژوهشی مرکز پژوهشی هنر معماری و شهرسازی نظر، شماره ۳۰، سال پانزدهم، صص ۵۸-۴۹.

- دست‌پیش، م حمود. (۱۳۸۷)، فرهنگ ترکی- فارسی (تورک‌جه سوزلوک). انتشارات شرکت تعاونی کارآفرینان فرهنگ و هنر، تهران، صص ۸۲۵-۱.

- راهب، غزال. (۱۳۹۳)، گونه‌شناسی پهنه‌های شکل‌گیری مسکن در سکونتگاه‌های روستایی ایران در تعامل با عوامل محیطی، نشریه هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، دوره ۱۹، شماره ۴، صص ۸۷، ۱۰۰.

- زرگر، اکبر؛ حاتمی خانقاهی، توحید. (۱۳۹۳)، وجوه مؤثر بر طراحی مسکن روستایی. مسکن و محیط روستا، شماره ۱۲۸، صص ۶۲-۴۵.

- سادات حبیبی، رعنا؛ (۱۳۸۷)، تصویرهای ذهنی و مفهوم مکان. نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۵، صص ۵۰-۳۹.

- سرتیپی؛ محسن. (۱۳۸۴). شاخص‌های معماری مسکن روستایی در ایران، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۲، صص ۵۲، ۴۳.

- سرتیپی‌پور، محسن؛ (۱۳۹۰)، پدیدارشناسی مسکن روستایی. فصلنامه مسکن و محیط روستایی، دوره ۳۰، شماره ۱۳۳، صص ۱۴، ۳.

- سلطان‌زاده، حسین. (۱۳۹۰)، فضاها و ورودی در معماری سنتی ایران. دفتر پژوهش‌های فرهنگی، تهران، چاپ سوم.

- صادقی‌بی؛ ناهید. (۱۳۸۸). تأملی در معماری سنتی، مجله علمی پژوهشی صفا، سال هیجدهم، شماره ۴۸، صص ۱۶، ۷.

- عباس‌زاده، مظفر. (۱۳۸۴)، طرح مرمت و ساماندهی مجموعه بازار ارومیه (خیابان امام (ره) محدوده بازار). پایان‌نامه کارشناسی ارشد مرمت و احیای بناها و بافت‌های تاریخی، استاد راهنما: دکتر مهدی حجت، پردیس هنرهای زیبا تهران دانشکده معماری.

- عیسی‌خانی، گورگیس. (۱۳۸۶)، سیری در تاریخ روستای

سپورغان. بی‌جا، موجود در کتابخانه بنیاد ایران‌شناسی استان آذربایجان غربی.

- غریب‌پور، افرا. (۱۳۹۲)، اصطلاح‌شناسی عملکرد معماری. نشریه هنرهای زیبا- معماری شهرسازی، دوره ۱۸، شماره ۱، صص ۶۸-۵۷.

- غفاری، سید رامین؛ میری، آسیه. (۱۳۹۶)، فرآیندهای مکانی- فضایی در گونه‌شناسی مسکن روستایی مورد مطالعه: (استان چهارمحال بختیاری؛ دهستان کیار غربی). نشری علمی- پژوهشی برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، سال دوم، شماره ۳، پیاپی ۷، صص ۱۱۷-۱۲۸.

- فرهمند، حسین؛ کریمیان، حسن. (۱۳۹۴)، بافت تاریخی ارومیه. انتشارات سمیرا، تهران.

- کلاتری خلیل‌آباد، حسین؛ م حمد کاظمی، سید محمد؛ حیدری، علی‌اکبر؛ طباطباییان، مریم؛ حقی، مهدی. (۱۳۹۵)، فناوری‌های بومی و معماری همساز با اقلیم، بررسی موردی: مسکن روستایی در سه پهنه‌بندی در استان سمنان. فصلنامه علمی- پژوهشی نقش‌جهان، شماره ۱-۶، صص ۶۵، ۷۹.

- گلابی، بایزید؛ بایزیدی، قادر؛ طهماسبی، ارسلان؛ سحابس، جلیل. (۱۳۹۷)، کاوش عمیق معنای خانه بومی به روش پدیدارشناسی (مورد مطالعه: خانه‌های روستایی منطقه موگریان ایران). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره ۹، شماره ۴، صص ۶۶۰-۶۴۹.

- مرادی اسطخ زیر، گیتی. (۱۳۹۴)، شناخت و الویت‌بندی الگوهای صحیح مسکن روستایی در توسعه پایدار معماری روستا با استفاده از تکنیک‌های MADM شهرستان ماسال. فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۴۰، صص ۳۹۸، ۳۸۳.

- معاریان، غلام‌حسین؛ هاشمی طغراجرودی، سید محید؛ کمالی‌پور، حسام. (۱۳۸۹)، تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره سوم، شماره ۲، صص ۲۲-۱.

- مهندسین مشاور گستر پارمیس. (۱۳۹۱)، طرح هادی روستای سپورغان، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان آذربایجان غربی.

- یزدانفر، سید عباس؛ ضرابی‌الحسینی، مهسا؛ ناصر دوست، زهره. (۱۳۹۵). الگوی مسکن ارومیه با توجه به شیوه زندگی در گذر زمان (از دوره قاجار تا دوره معاصر). دانشگاه تهران، تهران.